

V A S S Z É C S E N Y I

MÚLTIDÉZŐ

I V . É V F O L Y A M , 2 0 1 4 . K I S A S S Z O N Y H A V A

KÉPKOMMENTÁROK (18)

1914. június 28-án Szarajevóban megölték Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét, nyilvánvalóan háborút-provokáló szándékkal. (A titkos háttérhatalmak a monarchia vesztét akarták, sőt területét előre felosztották.) Az idős Ferenc József császár és magyar király „mindent megfontolva és mindent meggondolva” hadat üzent Szerbiának július 28-án. Ezt követően villámgyorsan megindult a mozgósítás, a falvakba megjötték a behívók. Legények, apák búcsúztak családjuktól, szeretteiktől, könnyező szemek merengtek a jövőbe, amikor a helyi vasútállomásra kipöfögött a gőzös a bevonuló katonákkal. „Mire a lombok lehullnak”, visszajönnek, hangzott a szlogen, de mindenki tudta, hogy nem így lesz, hisz már évek, évtizedek óta ment a háborús készülődés Európa szerte. A Múltidéző eddig soha nem közölt fényképek közreadásával



emlékezik meg e végzetes eseményről. Ezek a kemény kartonpapírra ragasztott fotográfiák először képeretekbe, falakra kerültek, majd amikor elvesztették aktualitásukat, szekrény-és ládafiók-aljakba. Végül némelyikük poros padláson, penészes



Pincében, vagy a már üres, lomtárnak használt istállóban várta be a mostani nyilvánosságra kerülésüket. Nagyapáink, dédapáink tekintenek vissza róluk, akik megjárták az orosz, vagy olasz frontot. Jobb esetben haza is tértek onnét, de sokan



ott maradtak. Végleg. Ma is ismeretlen, vagy már ismert tömegsírokban nyugodva. Ők biztosan nem így képzeltek el az életüket, de a haza hívta őket, az életüket adták érte. Emléktáblájuk minkét falurészen látható. Szegény lipárti hősök, - kiknek emlékművét, a nagynevű Rumi Rajki István szobrászművész készítette -, mit gondolhatnak odaát rólunk, akik nem becsüljük meg emléküket, emlékművüket, hagyjuk azt szétporladni, összedőlni. A 100 éves centenárium, intően figyelmeztet felelőtlenségünkre és hűtlenségünkre - „hol késel az éji homályban”? (Képek: 1914, a sorozás után Pozsonyban, majd táborot verve valahol. Huszárok egy alkalmi alakuló téren, különböző csoportképek, ló-patkolás, a magyar virtus, ismét ló-patkolás, de valahol máshol. Lovas nemezt a magyar, egy csoport Aradon, három egyéni katonakép.)

VOLT EGYSZER EGY VASÚTÁLLOMÁSUNK



A Múltidéző már korábban foglalkozott a Rum-Szombathely közötti vasútvonal előzményével, az 1846-ban tervezett Sopron-Nagykanizsa, tágabb értelemben Bécs és az Adria közti vaspálya előkészületeivel, aminek Ebergényi Benedek volt az egyik koordinátora. Ezt a tervet akkor az utolsó reformkori országgyűlés elvetette. A 19. század végén, amikor ennek a szakasznak a vasúti közlekedése ismét napirenden volt, akkor részben módosították ezt a korábbi tervet. Végül is 1894. december 9-én indult meg a gőzvasúti közlekedés, Rum és Szombathely között, ami Szécsénynek-Vasszécsénynek nagy lehetőségeket jelentett. (Pl. szécsényi-vasszécsényi országos vásárok, körjegyzőség ide telepítése stb. A vasszécsényi vasútállomás egy títusterv szerint épült, ilyen vasútállomások az egész Monarchia területén épültek.) A múlt század harmadik évtizedében aztán azzal a tervvel foglalkoztak, hogy ezt a vasúti szakaszt (19 km) meghosszabbítják Türrén át Keszthelyig, vagyis ez lett volna Szombathely és Balaton közt az első számú vasútvonal. Sajnos a terv ezúttal is csak terv maradt, mind hajdan az adriai. Ezért volt érthetetlen, sőt egyenesen abszurd a vonal 1974. május 25-ei megszüntetése, az első olajválság kirobbanása után! Az öngyilkossággal felérő döntésnek máig nincs felelőse, illetve következményeiért nem voltak senkit felelősségre. Idén több helyszínen is megemlékeztek a vasútfelszámolás gyászos évfordulójáról, de sehol nem fogalmazták meg annak visszaállítását, pedig a közelgő újabb olajárrobbanás miatt nemzetgazdasági szempontból is elengedhetetlenül fontos lenne. Magának a vasútállomás épületének művelődéstörténeti értéke is van, hisz itt volt állomásfőnök Langhammer Adolf, dr. Abai Imre, vasszécsényi származású mártír lelképásztor édesapja, így ebben a MÁV épületben nőtt fel, itt töltötte gyerekkorát, sőt még egyetemista éveiben is ide járt vissza idős szüleihez Abai Imre. (Képek: A szécsényi vasútállomás épülete 1905-ben és 1930-ban. Csempezkopács felől jön a gőzös. A lipárti Kovács család várja a vonatot. A vasútállomás a megszüntetés után, de még állnak a melléképületek.)

AZ EBERGÉNYI KASTÉLYOK RÉGI KÉPESLAPOKON

A fénykép, amire a Múltidéző ars poeticája is épül, sokszor egyenértékű egy írásos (levéltári) dokumentummal. Legalább annyi, vagy néha több történeti értéket is képvisel. A múlt század első feléből Vasszécsényről eddig hat régi képeslap ismert, közülük három, az ó-kastélyt, 4 az új-kastélyt is megörökíti. Ebből az időből már alig él szemtanú, aki el tudná mondani, le tudná írni a kastélyok állapotát. A régiek talán még emlékeznek a két kastély Habsburg sárga színére, de a képeslapképek mást mondanak. Előtte mindkét kastély osztott, tagolt színezésű volt, ami talán az eredeti színezésre is utalhatott. Különösen az ó-kastély mai fehér színe (ami a Psziché film forgatásakor kapta meg először ezt a színt) féltrevezető. Az 1905-ös képeslapfotón pl., jól látszik hogy feltehetően sárgás-okker színűek voltak a főhomlokzat pillérei, és ennél világosabb, talán vajszerűek a faltükrök. (A fertődi Eszterházy kastélynál ez épp fordítva volt.) Az 1898-as Borovszky Samu által szerkesztett Vasvármegye kötetben szereplő fényképen viszont még egyszínű a homlokzat. (Ami azt jelzi, hogy a két időpont között történt egy felújítás, amiről eddig nem tudunk, feltehetően Ebergényi István késői házasságkötése alkalmával.) A díszterem középső ajtaja előtt talán kovácsoltvas erkély lehetett, ami a Borovszky könyvben megint csak nincs. Ugyanakkor az is jól látszik, hogy a főhomlokzaton nem volt bejárat, az csak tőle közvetlen jobbra. A 30-as évek elején látjuk, hogy ajtót nyitottak



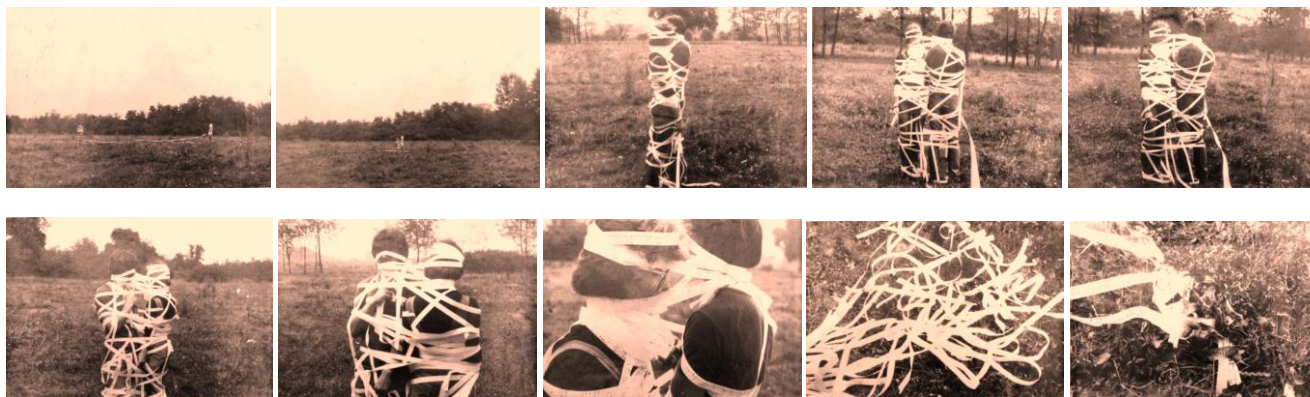
a főhomlokzaton. Ezt még Ebergényi Margit intézhette, első férje idejében. A Raffensperger család alatt már valószínű az ó-kastély nem sokat változott, nem is lakták minden részét. Az új-kastély esetében is az 1905-ös fénykép a legizgalmasabb. Mégpedig azért, mivel itt a timpanon, a mai színezéssel ellentétben sötét színezésű volt. (Az ó-kastélynál ekkor az is világos színezésű.) Az is szembeötlő, hogy mintha a tetőszerkezet magasabb lenne, mint később. (Ismert, hogy a Vermes család idejében nagyobb felújításon esett át az új-kastély, ekkor vették kisebbre a padlásteret, kívülről is újrafestették a kastélyt.



1912-től bérelték az Ebergényi birtokot és az új kastélyt. Az épület arányai teljesen megváltoztak ekkor. A főhomlokzat pillérei itt is sötétebbek az 1905-ös képen, mint a faltükrök, tehát szinte biztosan kimondható, hogy egyszerre volt felújítva mindkét kastély a már említett időpontban. (Képek: Az ó-kastély a Borovszky könyvben, 1898-ban, 1905-ben, 1930-ban, és a harmincas évek végén. Az új-kastély 195-ben, 1930-ban, 1933-ban, és a harmincas évek végén.)

EGY EDDIG SOHA NEM PUBLIKÁLT KÉPSOROZAT

A múlt században a képzőművészet formanyelve a korábbi korokhoz képest sokat változott. A Kádár rendszer „három T”-je sokáig nem vett tudomást ezekről az elsősorban formai újításokról. 1968 után azonban (az első nyugati kölcsönök fejében), ha nem is a felszínen, de megindult egy nyugati mintájú asszimilációs folyamat. A neoavantgárd (mert, hogy így hívták) látenszen nálunk is megjelent, elsősorban a fővárosban, vidéken pedig nagyon elvétve. A nyugati megyék azért voltak kivételek, mivel itt fogni lehetett az osztrák tv-ét, ami sokat foglalkozott ezekkel az új képzőművészeti törekvésekkel. Az

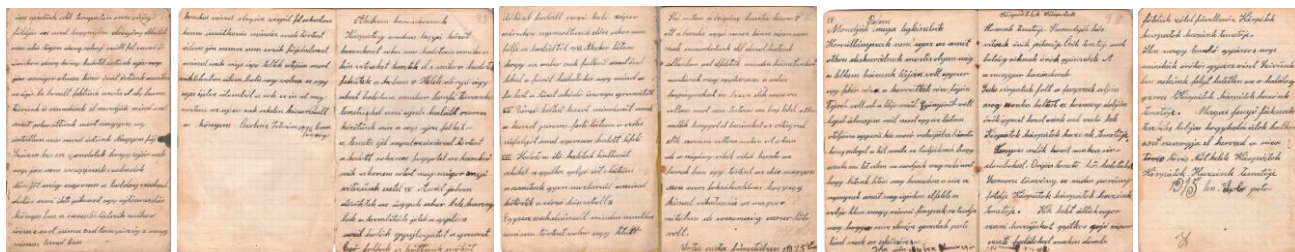


akcióművészet Budapesten a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején jelent meg, Vas megyében -, a Múltidéző által először közölt művészeti akció 1984-ben zajlott le, az egykori vasszécsenyi focipályán, - így a műfaj egyik legkorábbi megjelenésének tekinthető. Egy lyukkártyás számítógépszalag sző össze egy fiú és egy lány párkapcsolatát, ami végül szétszakad, és a tűz martalékává válik. A képsorozat mindössze egyszer volt kiállítva Szombathelyen, az 1991-es „Tűrtiltott” kiállításon. A happening (akcióművészet) három alkotója, Szabó Gábor, Tóth Lívია és Tóth Csaba volt.

CSERKÉSZ ISTVÁN I. VILÁGHÁBORÚS NAPLÓJA

A Múltidéző tervezi, hogy „Családtörténetek” címmel indít egy sorozatot a vasszécsenyi régi híres családokról. A Cserkész családnak is helye lesz majd ebben a sorozatban, hisz az egyik jelentős „keresztállító” család. Cserkész János és felesége, Balogh Katalin, és fiuk Cserkész Ferenc 1900-ban állította a „Nagy ucca” eleji keresztet. Cserkész István (1890-1967) első világháborús naplója (1915,1916) régtől ismert, azonban feldolgozása, publikálása mindeddig váratott magára. A napló töredékesen maradt fenn, első része a 34-diktől a 48-dik oldalig (az oldal-párok egy számmal vannak jelölve), a második része a 71-dik oldaltól a 80-adik oldalig tart. Az oldalakon nem mindig összefüggően íródtak, ami azt jelzi, hogy közben oldalak lettek kihagyva, amikre később, más időpontú töredékek kerültek. Hol ceruzával, hol tintával (tus, szépia), az orosz hadifogságban íródott. A most leközölt Kárpátok, Kárpátok naplórészlet talán versként is értelmezhető. Az utolsó bejegyzés (1916. március 26.) német nyelvű, a többi magyar. Utólag kivágott oldalakat is tartalmaz, szerepelnek benne rajzok frottázsok 1890-1915 közötti 10-15 és 20 kopejkásokról. A 71. oldalon utólag átfirkált sorok találhatók. A filmeknél szokásos bekarikázott 16-os jelzés illetné meg, a háború kegyetlen és borzalmas valóságát kendőzetlenül adja vissza. Eredeti helyesírással közli le a Múltidéző, emiatt sokszor sajnos nehézkesen olvasható. „...így sevedünk a tél tengeritén orosz ország földjén az ural hegységben deesengőny elhulót ezen a kis tájon de sog sóhaj szált fel szenvedő órákon de sog köny hulotil értünk újep nap amígor olmesse kinos órát értünk amikor az égis be borult feletünk eazota oly busan türünk és szenvedünk el szenvedjük mind aszt amit soha éltünk mert nagyon sog ártatlan sziv szenved értünk. Nagyon fáj a Szivem ha ere gondolok hogy újévnep napján nem vagyunk szabadok. Nem jöt még ...sem a boldog szabadulás könyesben a szenvedés látszik mikor írom e sort néma csend tanyázig e nagy néma csendben... szived ... végül fel... hoszu imátkozás mindez mektörtént álom jön szemre nem érzik fájdalmat mindének vége így teltek estéjím mert viktelenben álom holis ... volna ez egy ... éjelre álombúl is sok ez én ... megszevetem az újévnep rekelin kicsordult a könyem. Cserkisz István 1916-ban.” „Aholnem harankoznak. Kárpátog makas hegyei közöt harankszót soha soha nem halotam amikor kiss vitézeket temetek el s mikor halotak fekütek ahoban. Helete dörgő ágyukat halotam amikor honfi társunkat temetünk el ami ujab halált szorva köztünk mire a nap ujra felkelt. A temetés éjel napal százával történt a halott sohasem figyetel az harankszó mék akkorsem sólot meg mogor anyi vitézünk esetel. Annál jobban dööröktek az ágyuk akor beleharsogtak a trombiták jötek agyilkos aczilkolók gyujtogatot granateső haltak a hátunk mököt előtünk hodvelt szoró koló zápor mi akor nyomultunk előre akor nem félve a haláltul. Akokor látom hogy az ember csak hullevél veszel őszel lehul a fáról halálalkis ugy mind a fa levél a züzet okadó iszonyu granatól. Véző holtest hevert mindenütt amik a havat pirosra festi látom a széles vérfolyot amel gyorsan haladt lefelé. Halotam élő halotak kiáltását akiket a gyilkos golyó ért s látom a szanitécek gyors mazkoszát amind kötötték a véző hőss vitéztt. Egyszere csak elnémult minden mintha semi sem történt volna ugy tetsitt...” „Hej mikor a cigány huszta tánczolt ott

a banda ugyis vanez kirem sépen nem csak szomorkodtunk el el danolkatunk ollankor azt elfeletük minden bánatunkat nemlázczik meg egyiken sem a nehiz fogságunkat. Én bizon elik somoru voltam mert nem tutam mi baj lehet othon mellik hagyot it benünket az világrul elik szomoru voltam mikor ezt írtam de a cigány vikik vikik hozta az busakban így történt az ekis nagyon mesze orosz fokságunkban hogy egy kicsent vikatunkis az magyar nótában de somoruság ezerser töb volt. Irta pista bánatában 1915-ben.” „Refan Mondják mega legkissebik Horváthlányak nem igaz amit othondiskurálnak mostis olyan még a lelkem házunk táján volt egyszer egy fehér róza a horváthék róza fáján. Tejeseb volt seb a lilijomnál gyönyörűb volt legseb álmajimnál most egy éve látam otoljára egyszerű kis mosó ruhájába bánatos köny csilogot a két semibe ne tudjámek hogy azuta mi let vélem ne mondják meg neki aszt hogy bitank letem meg hasadna a sive a segénynek amit megígértem



elfeletem rabja letem nagy városi fénynek ne tudja meg hogy szíve elenére gazdak pesti lánt visik az esküvőre. Irta pista 1916-ban ... 24én.” „Kárpátok Kárpátok - Hazánk temetője. Harczok... hős vitézek örök pihenője. Örök temetője a sok boldogsáknak örök gyásoszhele A magyar hazánknek. Szeles vérpatak folt a fenyvesek alján ocsgo csonka holtest a ... dobján örök gyaszt hozot ránk enek vestő hele. Kárpátok kárpátok hazánk temetője. Kik helet álták ... hazájukat gyilkos gojó zápor veszti halálokat makas domb föletük zöld füvelbenöve. Kárpátok kárpátok hazánk temetője. Ilen nagy temető gyászos nap minékünk örökös gyászviset Szívünkben nekünk felejt hetetlen az a halálog perzcze. Kárpátok kárpátok hazánk temetője. Magas fenyő fáknak terebéles lobja hogyhalálok halkan aszt szusogja el hervad a róza tövis Nőt helete. Kárpátok Kárpátok. Hazánk temetője 1915-ben Irta pista.” (Képek: A közölt naplórészletek fotókópiái.)

BÚCSÚINK ELJELENTÉKTELENÍTÉSE

András Ferenc „Veri az ördög a feleségét” című filmje örökítette meg, miként telepítette rá a kommunizmus a maga ünnepeit a magyar vallásos néphagyományra. A film címe is erre a kettősségre utalt. A jelenség nem új-keletű a kultúrtörténetben, hisz annak idején a kereszténység is magába olvasztotta „megszentelte” a pogány ünnepeket. A falusi búcsúknak a családok összetartozását konzerváló hagyománya tehát már a diktatúrát is irritálta. A falu szerves, a Földanyából táplálkozó, a mindenkori politikával közömbös társadalmának szétbomlasztása, az ateizmus célkeresztjébe került. A hagyomány azonban erősebbnek bizonyult a megfélemlítésre, terrorra épülő önkényuralmi rendszernél. Az 1990-es ideológiai rendszerváltás



(kommunizmusból a liberalizmusba) tehát új taktikát dolgozott ki a régi célok, a vallásos hagyományok végleges felszámolására. Kiötlötték a Falunapokat, ami egy teljesen gyökértelen, az ókori Róma „kenyeret és cirkuszt” népamító, dologi világra épülő ideológiáját megejtette föl. Ez már eredményes volt, az idej lipárti búcsún már egyetlen sátor sem volt, sőt búcsú sem. A helyi önkormányzat pedig többszáz ezer forintokat költ daj-dajokra, eszem-iszomokra, tűzijáték-puffogatásra falunap gyanánt. Közben Keresztelő Szent János, hajdani nyári napfordulóra épülő lipárti búcsúja és a Nagyboldogasszony napi, a Szent-Istváni hagyományokat őrző szécsenyi búcsú eljelentéktelenedik, kihal! (II. József egyházellenes törvényei előtt, a 18. század második felében, a lipárti Keresztelő Szent János búcsúra gyalogos-zászlós zarándokok érkeztek a környező falvakból.) Ha veszni hagyjuk régi búcsúnapjainkat, jó, ha tudjuk, hogy velük együtt mi is, és a falunk is veszni fog, hisz gyökerek-, szakrális hagyományok nélkül nincs jövő Európában! (Képek: Régi szécsenyi búcsú sátras forgataga, és azt leváltani hivatott augusztus 20-ai ünnepek emléklapja.)

A következő szám tartalmából: Képkommentárok (19), Ebergényi Viktor válópere, Cserkész István I. Világháborús naplója (2), A számlák világa (2), A művészház,